

NURETTİN TOPÇU VE SOSYOLOJİ

Ali Osman GÜNDOĞAN*

Nurettin Topçu (1909-1975)'nin yaşadığı yıllar ve öğrenim gördüğü okullar dikkate alındığında, onun hem Osmanlı'nın geleneksel değerlerini hem de batılılaşma ve Cumhuriyet ile birlikte oluşmaya başlayan yeni değerleri bildiğini söylemek mümkündür. O, Osmanlı Devleti'nin eğitim kurumu olan Valide Sultan Mektebi'nde öğrenime başlamış, Büyük Reşit Paşa Numune Mektebi, Vefa İdadisi, İstanbul Lisesi gibi okullardaki öğreniminden sonra da Fransa'da altı yıllık bir öğrenim hayatı geçirmiştir. Topçu'nun dünya görüşünün bir sistem olarak ortaya konulabilmesi için onun bir toplum projesi sunması ve bu projeye birlikte sosyolojinin olaylarına nasıl yaklaştığını anlamak maksadıyla, tahsil hayatıyla birlikte bütün çalışmalarının gözönünde bulundurulması gerekir. Çünkü Topçu, içinde bulunduğu hareket felsefesi dikkate alınmadığı takdirde, onun toplumsal olaylara bakışını ve sosyoloji karşısındaki tavrını anlamak güçleşir.

Topçu, 1928-1934 yılları arasında Fransa'da bulunmuştur. Bu süre içerisinde iki yıl Bordeaux Lisesi'nde lise tamamlama, Sorbonne'da lisans eğitimi ve doktora çalışmasını yapmıştır. Sorbonne'da öğrencilik yaptığı sıralarda felsefe derslerinin yanında ahlâk, sosyoloji, psikoloji, sanat tarihi ve estetik dersleri de alan Topçu'nun fikri olgunlaşmasına en büyük etkileri Louis Massignon ve hareket felsefesinin kurucusu Maurice Blondel yapmıştır. Onun doktora tezi olan ve **İsyân Ahlâkı** adıyla Türkçe'ye tercüme edilen **Conformisme et Revolte**, aksiyon felsefesi çerçevesinde düşünülmüş bir ahlâk görüşü sunmakta ve bir sosyolojizm eleştirisi yapmaktadır. O, hareket felsefesi ve bu felsefenin metod ve kavramlarını kullanıp, ahlâk sorununa kendi kültür tarihimiz açısından bakmayı denemektedir. Hatta 1939 yılında çıkarmaya başladığı ve beş dönem halinde aralıklarla 1982 yılına kadar çıkan Hareket Dergisi¹, bu felsefeden mülhemdir.

Hareketi insanın cevheri olarak gören ve her hareketin daha mükemmel bir harekete duyulan bir özlem olduğunu kabul eden Maurice Blondel'e göre düşünce, insanın bütünü değildir. İnsanın hareketlerinin dünyasına girilmedikçe, o anlaşılabilir. İnsanı anlamanın yolu, onun hareketlerini felsefenin merkezi yapmaktır. İnsandan çıkıp yayılan hareket, insanı aile, toplum, devlet, insanlık, sanat ve ahlaktan geçerek, dinin alanı olan tabiat üstüne iştirak ettirir. İradem ile hareket arasında bir nisbetsizlik vardır. Kah istediğimi yapamıyorum, kah istemediğim şeyi yapıyorum. Hareket, iradeden doğmuş olmasına rağmen, istemediğim şeyi yaptığım halde artık o, istediğim şey olduğu için, iradeye de yön veriyor. Bunun nedeni, sonsuzluğa itilen hareketin kaynağının insanda Allah'ın lutfu olan irade olmasıdır. Bu anlamda hareket, insan ile Allah'ın bir sentezidir.

Nurettin Topçu'nun bütün eserlerinde ortaya koyduğu fikirlerinin merkezinde hareket felsefesi vardır ve O, bu felsefenin kendisine kazandırdığı ahlâk görüşü ile de, 20. asrın Türk Toplum yapısını anlamaya, tahlil etmeye ve ekonomiden siyasete, eğitimden demokrasiye,

* Prof.Dr., Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

¹ Hareket Dergisi hakkında, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Ensar Demirhan, Hareket Dergisi (Tahlil-Fihrist-Seçme Metinler), Basılmamış Yüksek Lisans tezi, A.Ü. Sos. Bil. Ens., Erzurum: 2000.

ahlâktan dine kadar bütün toplumsal kurumlarımız üzerinde bir sistem oluşturmaya çalışmaktadır. Ancak böyle bir sistemin oluşturulabilmesi için tarih ve sosyoloji bilgisine ihtiyaç vardır. Çünkü dünü bilmeden bugün ve yarın inşa edilemeyeceği gibi, toplum ve toplumların evrimiyle birlikte sosyal olay ve olgular hakkında bir fikir sahibi olmadan hedeflenen bir toplum sistemini kurmak ta mümkün değildir. İşte bu nedenlerden ötürü o, eserlerinde kültür tarihimizin önemli şahsiyetleri olan Mehmet Akif'i, Mevlâna'yı, sosyal yapımız için önemli olan fetih ruhunu, İslâmı, tasavvufu, devlet ve demokrasiyi, ahlâkı, milliyetçiliği eserlerinin temel konuları olarak seçmiştir. Ayrıca lise ders kitapları olarak ta Sosyoloji, Felsefe, Mantık, Ahlâk ve Psikoloji dersleri için kitaplar yazmıştır.

Nurettin Topçu, toplum kavramını, sadece insan toplulukları için kullanır. Bazı hayvanların da toplu-birarada yaşadıklarına bakılarak onlara da toplum denilmesi son derece yanlıştır. Toplumların üç karakteri olan dışta oluş, zorlayıcılık ve toplumsal tasavvurlara bağlılık hayvan topluluklarında görülmez.

Toplum bilimi olarak anlaşılan ve toplum olaylarını ve toplumsal kurumları kendisine konu edinen sosyoloji, Topçu'ya göre hayat hakkındaki bilgimizi tamamlayarak daha başarılı bir şekilde yaşamamızı sağlayıcıdır. Ayrıca sosyoloji, insanlığın geçirdiği evrim hakkında fikir verir ve böylelikle insanı, ufku geniş bir varlık haline getirir. Ancak bu sosyoloji, felsefi görüşler tarafından tamamlanan bir sosyoloji olmalıdır. Aksi takdirde sosyoloji, kuru bir bilgi olmaktan ve istatistikten öteye geçemez.

Topçu'ya göre sosyoloji ile tarih arasında sıkı bir ilişki vardır. Çünkü sosyolojinin konusu olan toplum olayları, aynı zamanda tarihin de konusu olan olaylardır. Tarih, bu olayları zaman içerisinde meydana geliş sırasına göre ele alır ve sosyolojiye, konusu olan olayları sunan bir laboratuvar gibidir. Nitekim Topçu'nun, günümüz Türk toplumu için elde ettiği sonuçların pek çoğu tarihten çıkarılmış olan derslere dayanır. Sosyoloji ise, tarihteki olayların ortaya çıkış sebeplerini ve evrimlenmelerinin şartlarını ortaya çıkararak, onları açıklamaya çalışır. Böylece de sosyoloji, tarihi sadece olayları anlatan bir hikâye olmaktan çıkarır. "Örneğin tarihte tanıdığımız bir olayın hangi sebeplerden doğmuş olduğunu araştırırken sosyolojiden yardım görüyoruz. Zira hangi cins olayların ne çeşit sebepler altında meydana gelişlerini daha evvelki devirlerde ararken sosyolojinin direktiflerinden faydalanılır. Olaylar mutlaka kendilerini doğurmuş olan olayın hemen arkasından meydana gelmezler. Biz olayı açıklayacak olan sebebi, daha evvelki devirlerde ararken, sosyolojinin direktiflerinden faydalanıyoruz."² Tarih ile sosyolojinin sıkı bir işbirliğinden çıkarılmış olan bilgiler ve bu iki disiplinin kazandırdığı bilinç, vatandaş olarak daha mükemmel yetişmeyi sağlayıcı ve insanı hayata hazırlayıcıdır. Bu açıdan sosyoloji ile eğitimin de ilişkisini göz önünde bulundurmak gerekir. Çünkü "İnsan, içinde yaşadığı cemiyet realitesini iyi tanıdığı nisbette ona hizmetlerde bulunabilir, onu sevebilir ve şuurla ona bağlanabilir."³ İhtiyacını duyduğumuz rönesansı da, ancak kendi gerçekliğini bilen ve düşünen kafalar yetiştiren bir eğitim sistemi sağlayabilir.

Acaba sosyoloji, konusu olan toplum olaylarına nasıl yaklaşır?

Topçu'ya göre sosyoloji, deneysel metodu kullanmaz. Nedeni, sosyolojinin olaylarının ferdin istek ve iradesinin dışında bulunması ve sosyal gerçekliğin eseri olarak meydana gelmesidir. Dolayısıyla onlar deney yoluyla tanınmazlar ve aynı zamanda bu olaylar, tıpkı tarihte olduğu gibi bir defalıktırlar ve biriciklikleri sözkonusudur. Bundan dolayı sosyolojide iki aşamalı bir metoddan bahsedilebilir: Gözlem ve Açıklama.

Gözlem safhasını, Durkheim'in gözlem için ortaya koyduğu şartlara göre ele alan Topçu, sosyoloğun olayı bir eşya gibi görmesi, önsel hükümlerden ve inançlardan sıyrılması ve bu suretle olayları tam ve tarafsız olarak tarif etmesi gerektiğini düşünür. O, bu konuda,

² Nurettin Topçu, Sosyoloji, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1983, s. 14.

³ A.g.e., s. 14.

her fırsatta eleştirdiği pozitivist bir tavra sahiptir. Oysa, sosyoloğun konusu, bir eşya, bir doğa olayı ya da doğadaki herhangi bir nesne gibi değildir. Sosyolog, incelediği olayın yerine göre bir parçasıdır ve o toplumsal olaylara etkide bulunduğu gibi toplumsal olaylar tarafından da etkilenir. Nitekim kendisi de, ferdin üzerinde hem maddi hem manevi yönden toplumun etkisini kabul eder. Ama, sosyolojizmin toplum üzerinde ferdin etkisini inkâr eden anlayışını çok aşırı bulur. Çünkü ona göre “bu taktirde dehâyı, devrimleri ve ferdi ruhun isyanından doğma bütün kurtarıcı hareketleri inkâr etmek lâzım gelecektir”.⁴ Ayrıca sosyoloji, birçok hallerin gözlemini yapmak için doğrudan doğruya olayla karşılaşma ve gözlemcinin olayı kendi karşısına koyma imkânı olmadığından sosyolog, karşılaştırılmış tarihten, etnografyadan ve istatistikten faydalanır. Toplumsal olaylar bir eşya gibi açıklanamaz, onlar ancak anlaşılabilir. Buna rağmen pozitivist sosyoloji, yönteminde ikinci aşama olarak açıklamayı görür.

Sosyolojiye açıklama metodunu kazandıran Durkheim’dir ve “bir sosyal olayın nedeni yine başka bir sosyal olaydır” anlayışı, sosyal olayları açıklamak için kullanılacak temel bir hareket noktası niteliğindedir.

Topçu, Sosyoloji ders kitabının ikinci bölümünde, sosyoloji öğretimini kolaylaştırmak için, sosyal araştırmaları, Auguste Comte’un sosyal statik ve sosyal dinamik kavramlarına göre ikiye ayırarak incelemeyi teklif eder. Toplum şekillerinin yapısını, bir toplum şeklinin evrim geçirmesiyle yeni bir toplumun ortaya çıkışı ve evrimin genel kanunlarını araştıran ilk kısım morfoloji adını alır ve bu, biyolojideki anatominin araştırmalarına benzetilir. Bu kısmın adı, A. Comte’de sosyal statiktir. Sosyolojinin en önemli konuları niteliğindeki hukuk, ekonomi, sanat ve ahlâk hakkındaki araştırmalar ise, fizyolojinin araştırmalarına benzetilir ve bu aşama için de, yine Comte’un sosyal dinamik terimi en uygun nitelendirilmiştir.

Toplumlar, klandan başlayarak, millete kadar evrim geçirerek gelmişlerdir. İlkel toplumlarda bütün sosyal olaylar dinin emir ve yasaklarına göre idare edilmekteyken, zamanla din, hukuk, ekonomi, sanat, ahlâk ve dil gibi disiplinler dinden bağımsızlaşarak, kendi konularını kendi yöntemlerine göre araştırmaya başlamışlardır.

Sosyolojinin sözkonusu ettiği toplum, “aralarında kurumlar halinde organlaşmış bağıntılarla karşılıklı yardımlaşma münasebetleri bulunan fertlerin bütünüdür.”⁵ Tanımı bu şekilde yapılan toplumun kaynağını sözleşmeye dayandıran fikri, gerçeği olmayan bir zihni tasavvur olarak gören Topçu, “belki, der, fertleri cemiyet halinde yaşamaya zorlayan, alışkanlıklarla mazinin eseri olarak onları bu halde yaşamaya mecbur eden bir sürü şartlardır. Biyolojik ve psikolojik çeşitli şartlara bir de toplu yaşama içgüdüsünün insanda varlığı ilave edilirse, bizi cemiyet halinde yaşatan bütün sebepler anlaşılabilir olur.”⁶ Toplumun kurulmasına etki eden bu şartlara iklim, ihtiyaçların giderilmesi, korunma ve dini ayinleri birlikte yapma zorunluluklarını da ekleyen Topçu, başlangıçta toplumu sözleşme değil, herkes tarafından itaat edilen umumî emirlerin –ki bunlar dinî emirlerdir- idare ettiğini düşünür ve sözleşmeyi ortaya çıkaranın da, modern toplumlara doğru gelindiğinde doğan ve zamanla daha da gelişen işbölümü olduğunu söyler. Topçu’ya göre ideal anlamında sözleşme, hürriyetin kullanılması anlamına gelir. Çünkü fertler, kendi hareketlerini kendi karar ve iradelerinin hakimiyeti altına alırlar. Ancak sözleşme, hangi şartlarda sağlam bir esasa dayanır? Taraflardan birinin zorlamasıyla yapılan bir sözleşme, bu hürriyeti sağlayamaz. Sözleşmenin meşru olabilmesi için tarafların eşit olması gerekir. Eşitlik te, toplumda hürriyetin temelidir. Tarafların eşitliğine, karşılıklı olarak birbirini eşit olarak kabul etme ve saygı duyma esasına göre ortaya çıkmayan bir sözleşme, hangi zemine dayanırsa dayansın, hürriyeti sağlayamaz.

⁴ A. g. e., s. 8.

⁵ A. g. e., s. 9.

⁶ Nurettin Topçu, Ahlâk Nizamı, Dergah Yayınları, İstanbul, 1997, s. 93.

19. yüzyılda ekonomik sınıf farklarını doğuran ve işbölümünün en yoğun bir şekilde yaşanmasına neden olan kapitalist sistem, doğurduğu işbölümüyle, kuvvetli sınıfların zayıflar üzerinde zulmüne neden olmuştur. Bu zulüm, sözleşmenin bir sonucudur ve daha ilkçağlardan itibaren sınıfların ortaya çıkmasıyla yaşanmaya başlanmıştır. İşbölümü ekonomik ve sosyal sınıf farklarını doğurmak gibi bir sonuca neden olmadan, ehil olma esasına göre gerçekleşmiş olsaydı, belki böyle bir olumsuzluk yaşanmayabilirdi. Topçu'nun oluşturmaya çalıştığı sistemde işbölümü, işi ehline bırakma esasına dayanır. Sözleşme ya fertler arasında, ya fertlerle zümreler arasında ya da zümrelerle zümreler arasında olabilir. Sözleşmeyi fertlerden alıp fertlerin zümreleşmesinde arayan komünist sistem, ferdi zümrelere esir hale getirmek suretiyle onun hürriyetini yok etmiştir. Fertlerin kurumlarla olan sözleşmelerinde ise fert, kuruma mahkûm hale gelmektedir. Dikkat edilecek olursa, tek yanlı ve ferdi iradeleri yok eden bir sözleşme ister kapitalist ister komünist isterse demokratik olsun, her durumda Topçu tarafından benimsenmemektedir. Çünkü sözleşme, tarafların eşitliğine dayanmadığı zaman kurumsallaşmış bir tahakkümü ortaya çıkarır. Eşitlik ise “kuvvet, servet, düşünce ve bilgi bakımlarından aranmalıdır.”⁷ Acizlikten ötürü imzalanan sözleşmenin geçerliliği olamaz ve bu sözleşmeye uyulmadığı zaman, uymayan ahlâken mahkûm edilemez. Demokrasileri bekleyen en büyük tehlike, kurumsallaşmış bir tahakkümün ortaya çıkmasıdır. Böyle bir sözleşme, adalet duygusunu tahrip eder.

Nurettin Topçu, toplumların geçirmiş olduğu evrimi, Durkheim'e dayanarak klan, boy (tribu), boy birlikleri, site, imparatorluk, derebeylik ve millet olarak sınıflar. Bu sınıflamada yer alan her toplum yapısını ekonomik, hukuki ve dini bakımlardan ele alarak, cemiyetlerdeki evrimin genel çizgilerini tesbit etmeye çalışır. En son safhada ortaya çıkan milleti özel bir şekilde değerlendirerek, Anadolu Milliyetçiliği anlayışını da, tarihimizdeki milliyetçilik anlayışlarının sonuncusu olarak ortaya koyar.

Toplumların evrimi hakkındaki incelemenin ortaya çıkardığı en önemli husus, dinin ilk sosyal kurum olarak görülmesidir. Hatta din, Topçu'ya göre bütün bilimlerin ve ahlâkın da kaynağını oluşturur. Dinin kaynağını da toplumda gören Durkheim ve sosyolojizm cereyanı, Topçu'nun eleştirdiği önemli bir husustur. Çünkü Durkheim, “bilgimizin prensipleri olan zaman, mekân ve sebep kavramlarının esasını cemiyette aradıktan ve böylece düşüncenin temellerini içtimai izafiyeciliğe indirerek mutlak hakikat kavramını inkâr ettikten sonra Allah'ın da cemiyetten başka bir şey olmadığını söyledi ve dini inançların temelinin yıkıldı.”⁸ Durkheim'in yahudi oluşu ve kendisiyle birlikte kavminin hıristiyanlığa karşı kin içinde bulunması, onun böyle görüşlerle dini inançların temellerini sarsmaya çalışmasının nedeni olarak anlaşılması, Topçu'nun duygusal bir tavrı olarak görülebilir. Topçu, bu duygusal tavrını, düşünce tarihinden yine yahudilerden seçilmiş Spinoza, Marx, Freud gibi önemli isimlerin din hakkındaki görüşleriyle de haklı çıkarmaya çalışır.

Durkheim'i ahlâk alanında Levy-Bürhl devam ettirmiş ve o, “ahlâk değerlerini büsbütün inkâr ederek, ne türlü olursa olsun, cemiyet içindeki yaşayış tarzının tabii olduğunu, bu tarza uyan davranışlara hiçbir zaman ahlâksızlık damgası vurulamayacağını ileri sürmüştür.”⁹ Çünkü Levy-Bürhl'e göre ahlâk, nasıl olursa olsun, toplum içerisinde umumi bir yaşayış şeklidir ve hiçbir harekete ahlâksızlık damgası vurulamaz.

Bu ahlâk anlayışında geçerli olan, toplumsal rölativizmdir ve ahlâki iyi, genel geçer bir karaktere sahip değildir. Çünkü değerleri belirleyen toplumsallıktır. Topçu'ya göre bu, ahlâk değil; örf ve adettir. Böylesine toplumsal rölativist bir anlayışta “insan hareketlerini Allah'a doğru götüren yol yıkılmıştır.”¹⁰ Vicdanın yerine toplumu koyan, namuslu ve ahlâklı

⁷ A.g.e., s. 97.

⁸ A.g.e., s.206.

⁹ A.g.e., s.207.

¹⁰ A.g.e., s.208.

olmayı topluma hakim olan kurallara boyun eğmek olarak gören sosyolojizme göre ahlâk, toplum hayatının eseridir ve ancak bir toplum içinde ahlâktan bahsedilebilir. Ahlâkın toplumda ve toplumsal ilişkiler ağı içerisinde gerçekleştiği doğrudur. Ancak, ahlâkî emirlerin kaynağını toplum olarak görmek ve ferdin kendi iç dünyasını ve vicdanını hesaba katmamak, ahlâk olayını açıklamada zaafa uğraticıdır. Sosyolojizme göre ahlâk olaylarını bize tanıtan mecburilik veya ödev, arzu edilir oluş veya iyiliktir. Bu karakterler kutsal varlıkta da olmasına rağmen, Durkheim bu karakterleri sadece topluma atfeder. Yine burada sözkonusu edilen mecburilik veya ödev de, Kant'ın ortaya koyduğu ödevden tamamen farklı ve insanın dışındadır. Böyle bir durumda da ahlâk, "... ferdin cemiyetten gelen emirlere uymasındır."¹¹ Topluma bağlılıkla başlayan bu ahlâkın adı "İçtimai ödev ahlâkıdır" ve ülkemizde bu ahlâkı savunan, sosyolojizmi ve Durkheim'i ülkemize tanıtan Ziya Gökalp olmuştur. Bu sosyolojist ahlâkî "fert yok cemiyet var" cümlesiyle formülleştirmiş, sosyal ödevin de mutlak ve kutsal varlıklar gibi eleştirilemeyeceğini, "gözlerimi kaparım vazifemi yaparım" şeklinde dile getirmiştir. İnsandan çıkıp tabiat üstüne yönelen hareket, bu anlayışta toplum tarafından engellenmiştir.

Topçu'ya göre böyle bir ahlâk, ferdi uysallığa sürükler ve ferdi hürriyeti yok eder. Büyük sanatkarlar, devlet adamları, bilim insanları, filozoflar, dahiler böyle bir ahlâk içerisinde yetişemezler. Ayrıca bu ahlâkın iki niteliği, mecburilik ve arzu edilir oluş, çatışan iki prensiptir ve bu iki prensip, ahlâk olayında birarada bulunamaz. Dahası, bütün ahlâk olaylarında mecburilikten bahsetmek pek de doğru değildir. Mecburilik, ferdin dışından gelen ve onu zorlayıcı bir kuvvettir. Böyle bir kuvvetin (dıştan gelen bir kuvvetin) ahlâklılıkla ilgisi olamaz. Mecburi istemek, ister istemez istemek gibi çelişik bir durum, vicdanı emredici olmaktan çıkarıp, emir alıcı hale getirdiği için ahlâkî olmaktan uzaktır. Böyle bir olayda hürriyet yoktur ve hürriyetin olmadığı bir hareket ahlâkî sayılamaz. Çünkü Topçu'ya göre hürriyet bir ahlâk problemidir ve irade hem dıştan hem içten gelen zorlayıcı kuvvetlere karşı isyanı, hürriyeti sağlayıcıdır. Sosyolojizm, iradeyi dıştan toplumun zorlayıcı kuvvetiyle esaret altına aldığı için ahlâkîliği ve hürriyeti öldürücüdür. Hürriyet ise "içten veya dıştan iradeye yabancı hiçbir kuvvet tarafından zorlanmaksızın bizzat kendi seçimi ile kendi kendisini belli bir harekete zorlamak hususunda iradenin sahip olduğu kudrettir."¹² Sosyolojizmin gözünde toplum, bu kudrete yönelmiş bir tehdittir. Topçu'ya göre, evrensel nizama giden ve tabiatüstüne yönelen hareket için toplum, bir engel durumundadır. Öyleyse, sosyolojizmin sosyal ödev ahlâkı, Topçu'nun isyan ahlâkının tam anlamıyla karşısında bulunmaktadır. Çünkü "Asrımızın başında, Fransa'da sosyolojiyi bir büyücünün sihri gibi her hadiseyi açıklamaya muktedir bir doktrin zanneden Durkheim'in önderlik yaptığı cereyan, insan olan ferdin ruhî hayatı yerine cemiyetin şuurunu koydu."¹³

Topçu, Durkheim'i ve sosyolojizmi eleştirmesine rağmen, **Sosyoloji** adlı kitabında, genelde Durkheim'in düşüncelerine bağlı olarak görülmede ve onun toplumların evrimi ve yapıları hakkındaki görüşlerini takip etmektedir. Nitekim, her türlü sosyal kurumun kaynağını topluma atfettiği için Durkheim'i eleştiren Topçu, klan (ilkel cemiyet) da din hayatını Durkheim'e bağlı bir şekilde açıklar ve ilkel insanın tapındığı cemiyettir, der. Bu, bir düşüncüyü tarafsız bir şekilde ortaya koyma namusluluğu olarak değerlendirilmelidir. Nitekim Topçu, pigmelerle ilgili olarak, onların Allah fikrine dayalı dinleri olduğunu söylemek suretiyle asıl fikrini ortaya koymakta ve sosyolojizmden uzak oluşunu ifade etmektedir.

Topçu'nun sosyolojizm eleştirisi, Cumhuriyetimizin ilk yıllarında ve Osmanlı Devleti'nin son döneminde ortaya çıkan bazı fikir akımları karşısındaki tavrını ve Anadolu

¹¹ Topçu, Sosyoloji, s.95.

¹² Nurettin Topçu, Devlet ve Demokrasi, Dergah Yayınları, İstanbul, 1998, s.144.

¹³ Nurettin Topçu, Milliyetçiliğin Esasları, Dergah Yayınları, İstanbul, 1978, s.66

toplumsal yapısı için teklif ettiği Anadolu Milliyetçiliği ve Anadolu Sosyalizminin de anahtarını vermektedir.

Nurettin Topçu, Batıcılık, Türkçülük ve İslamcılık karşısında, herhangi bir kutupçuluğa kaçmadan, entelektüel zemine dayanmakla birlikte, Anadolu sosyal gerçekçiliğini de göz önünde bulundurmak suretiyle bir milliyetçilik ideali ve bu ideale uygun düşecek bir sosyalizm anlayışı ortaya koymuştur.

Anadolu Milliyetçiliği, Yahya Kemal'deki vatana bağlı milliyetçiliğin bir devamıdır. Çünkü insanımızın millet oluşunda iki önemli husus vardır. Birincisi din, ikincisi de coğrafyadır. Millet, “kökleri mazide, gövdesi halde ve gelecekte hatıraları, temayülleri ve tasavvurlarıyla birleşmiş bir varlıktır.”¹⁴

Bu şekilde tanımını yaptığı milleti bir realite, milliyetçiliği de bir ideal olarak gören Topçu, Cumhuriyet dönemi Milliyetçiliğinin kaynağını Ziya Gökalp'e bağlar. Bu milliyetçilik, vatan toprağı olan Anadolu'dan bir kaçıtır ve adı da Turancılıktır. Turancılık fikri, soyu milletle karıştırdığı için ırkçı ve bundan dolayı da daha hareket noktasında çürüktür¹⁵. Çünkü böyle bir milliyetçilik anlayışı toprak birliğini, millet yapıcı bir unsur olarak görmemekte ve Turan milleti diye bir milletin bulunmadığını bilmemektedir. Topçu'ya göre milliyetçilik, batıcı ve maddeci bir milliyetçilik anlayışını da temsil etmektedir. Batıcılık, batı kültür ve medeniyetini her sahada taklit etmekten başka bir şey değildir. Çünkü kültürel kaynaklarımız Batılı toplumlarla aynı olmadığı için, kültür ve medeniyet kavramlarını birbirine karıştıran batıcılar, Topçu'nun gözünde, kültürü bir kenara bırakarak, medeniyetten hareketle batılılaşmayı istemektedirler. Oysa kendi kültürünü kendisi yaratamayan ve kültürel beraberliği olmayan bir toplumun, aynı kültürel kaynaktan beslenen toplumların oluşturduğu medeniyetteki durumu, misafirin ev sahibi karşısındaki durumu gibidir. Nurettin Topçu, taklitçilik esasına dayanan batıcılığa karşı olmakla birlikte; batının bilim, felsefe, sanat gibi değerlerini yüceltmekte, batı medeniyetinde maddenin ruha üstün gelmesini, sömürgecilikle beslenen büyük sanayinin insanı maddeye esir kılmasını da eleştirmektedir.

İslâmcıları da, millet bedenini inkâr edenler olarak gören Topçu'ya göre, çölde yaşayan Arap'ın İslâm'ı Anadolu köylüsünün ruhunda bambaşka bir mahiyet kazanmıştır. Ancak milliyetçilik ile İslâm'ı da birbirinden ayırmaz.

Anadolu Milliyetçiliğine göre Anadolu toprağında Oğuz Türklerinin ruhunu yoğuran din, millet olmamızın en önemli kaynağıdır. Milletimizin başlangıç tarihi olan 1071, Topçu'ya göre milliyetçiliğimizin de başlangıç tarihidir. Bunun bilimsel adı “Anadolu Türkleri Tarihi”dir. Anadolu milliyetçiliğinin dayandığı esaslar da şunlardır;

1-Millet dini, onun ahlâkını, örflerini ve kalplerini yoğurmuş, Türk-İslâm Medeniyeti'ne yön ve kaynak olmuş İslâm dinidir.

2-Büyük vatan Anadolu toprağıdır.

3-Soyumuz, Oğuz çocuklarının, Anadolu'nun dokuz yüzyıllık tarihi içinde bu topraklarda kaynaşmalarla eriyip aslını kaybetmeyen Türk soyudur.

4-Dilimiz, bu ülkede yüzyıllar boyunca devam edegelen tarihi olgunlaşma içinde varlık kazanan müşahhas ve zengin Türk dilidir. Ferdi isteklerin icadı olan mücerret ve hayatsız dil, millet dili olamaz.

5-Devlet, büyük çoğunluğu köylü olan kitlelerin iradesini yaşatan merkeziyetçi, otoriteli ve mesuliyetli devlettir.

¹⁴ Topçu, Ahlâk Nizamı, s.150

¹⁵ Nurettin Topçu, Yarınki Türkiye, Dergah Yayınları, İstanbul 1997, s.135.

6-İktisadî sistemimiz, halkın bütün içtimaî ihtiyaçlarını karşılayan ve her ferdi iş ahlâkıyla seferber eden asrın geçer deyimiyle ruhçu sosyalist sistemdir¹⁶.

Yukarıdaki esaslara göre ortaya çıkan bir milliyetçiliğin oluşturacağı toplumsal ve iktisadî sistem adalet esasına dayalı, işsizliği, sefaleti, eşitsizliği giderici ruhçu bir sosyalizmdir. Bu sosyalizm, İslâmî karakterlidir ve ülkemizin içinde bulunduğu 1950 ve 1960'lı yıllardaki koşullar dikkate alınarak ortaya konulmuştur. Nitekim o yıllarda Anadolu insanı için en önemli unsur topraktı ve sanayileşme de titizlikle değerlendirilmesi gereken bir sorundu. O, Anadolu insanını toprağa bağlamak ve fabrikaya muhtaç etmemek düşüncesindedir. İslâmın ta kendisi olan ve faizin yasaklanması, zekât gibi hususlarla desteklenen bu sosyalizm bölüşmecî sosyalizm, ruhçu sosyalizm, kooperatifçiliğe dayanan devlet sosyalizmi gibi adlarla da anılmaktadır. Ayrıca "İslâmın istediği her mahallesinde bir milyonerin türediği zenginlerin cemiyeti değildir." Çünkü İslâmın emri "zenginlerin malında fakirlerin hakkı vardır" ve "Ey Müminler. Ancak nafakanız size helâldir." şeklindeki emirler¹⁷ bu sosyalizm için Topçu'ya göre dinî argümanlardır. Sosyalizmde temel unsur ekonomi olduğu halde, Topçu'nun sosyalizmi, ahlâkî endişelerden kaynaklanan bir iktisadî doktrin durumundadır. Bundan dolayı da, Marx'ta olduğu gibi ekonomi faktörünün tek belirleyici bir faktör olduğu düşüncesi Topçu tarafından tam anlamıyla benimsenmez. Ona göre Marx'ın iddiası oldukça aşırıdır ve realiteye uymaz. Ekonomik olaylar diğer sosyal kurumlar üzerinde etkilidir ama bütün sosyal kurumların da ekonomik kurumlar üzerinde karşılıklı etkileri vardır. Sözgelimi İslam dini faizi, şarap ve domuz etini yasaklamak suretiyle ekonomik olaylar üzerinde etkide bulunmaktadır. Zaten Topçu'nun sosyalizminin ruhçu karakterde oluşu da, onun materyalist sosyalizmden uzak duruşunun bir ifadesidir. Ayrıca Topçu için ekonomik sorunların kaynağında ahlâkî sorunlar vardır.

Topçu'nun Anadolu milliyetçiliği anlayışı, milliyetçiliği millet kavramına bağlamaktan ziyade, coğrafi mekana hasretmekte ve Anadolu Milleti diye bir milletin bulunmamasından ötürü de karmaşık ve belirsiz kalmaktadır. Bundan dolayı da, bu anlayışın entelektüel bir çevrenin dışına çıktığını söylemek mümkün değildir. Söz konusu ettiği sosyalizm ise belli bir dönem Türkiye'sinin şartlarının ortaya çıkardığı ve yerli bir düşünce olması itibarıyla değerli olduğu halde, maddeci ve ihtilalci bir komünizmin Türkiye'de de heyecana neden olmasından ötürü gölgede kalmış ve hak ettiği biçimde değerlendirilememiştir. Ancak, böyle bir sosyalizm anlayışı artık bugünün Türkiye'si için geçerliliğini yitirmiştir. Hemen şunu da belirtmek gerekir ki, ekonomik sorunların kaynağında büyük oranda ahlâkî zaafaların bulunduğu biçimindeki anlayış bugün tam anlamıyla kendisini hissettirmekte ve küreselleşen bir dünyada ekonomik sömürünün arttığı açık bir şekilde gözlenmektedir. Topçu'nun dile getirmeye çalıştığı ve evrensel bir kültür uğruna bireyleri ve milli kimlikleri tehdit eden bir anlayış bugün hakim olmak üzeredir. Artık bütün insanî kurumlar kaynağını küreselleşmenin oluşturmaya çalıştığı evrensel bir hayat nizamında bulmaya başlamakta ama bu evrensel hayat nizamı batılı değerlerden örülmüş ve sadece kapitalist olan bir ahlâka dayanmaktadır. Bunun adı hem ekonomik hem de kültürel kapitalizmdir. Tek tek toplumların ekonomik, siyasi ve kültürel bağımsızlıklarına yönelik bir tehlike olan bu durum, evrensel olduğu iddiasıyla az gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlara bir müdahaleyi de meşrulaştırmıştır. Sosyoloji, asıl böyle bir durumda kendisine daha fazla ihtiyaç duyulan bir disiplin haline gelmiştir. Çünkü bütün toplumlar, sorunlu toplumlardır.

¹⁶ Topçu, a.g.e., s.283-284.

¹⁷ Topçu, Ahlâk Nizamı, s.26.